

УДК 334.021:351:65.012.8

Проблеми узгодженості державної політики і фінансової безпеки малих підприємств

Мирослава Романівна Тимошук,
доцент кафедри фінансів
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ),
кандидат економічних наук, доцент

Назар Михайлович Мороз,
магістр
Львівського інституту банківської справи
Університету банківської справи Національного банку України (м. Київ)

Анотація. Висвітлено поняття фінансової безпеки підприємства і визначено основні загрози, що перешкоджають досягненню фінансових інтересів малих підприємств. З'ясовано роль державної політики у забезпеченні фінансової безпеки малого бізнесу. Значну увагу приділено аналізу чинних механізмів державної фінансової підтримки малого підприємництва в Україні та запропоновано можливі шляхи щодо її вдосконалення.
Ключові слова: малі підприємства, малий бізнес, фінансова безпека, державна політика, фінансова підтримка.

Вступ. Успіх проведення економічних реформ значною мірою залежить від реалізації потенціалу малого підприємництва. Адаптивність розвитку малих підприємницьких структур у країні з'являється можливістю розв'язання низки важливих економічних і соціальних проблем: забезпечення зайнятості населення, подолання бідності, підвищення рівня ділової активності населення, зміцнення економічного потенціалу регіонів, сприяння розвитку конкуренції в підприємницькому середовищі тощо. Відповідно, потреба у створенні ефективної системи державної політики у сфері малого підприємництва зумовлена роллю цього сектору економіки в забезпеченні соціально-економічного розвитку країни. А від того, наскільки ефективною буде державна політика, залежатиме розвиток малих підприємств і їхня безпека.

Погіршення основних показників розвитку малого підприємництва в Україні зумовило необхідність проведення дослідження, спрямованого на виявлення залежностей між заходами державної політики і безпекою малих підприємств. Ураховуючи, що серед основних проблем розвитку малого бізнесу чільне місце займають фінансові проблеми, вважаємо за необхідне зосередити основну увагу на фінансовій безпеці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку малого бізнесу в Україні та ролі держави в цьому процесі привертають до себе дедалі більшу увагу вітчизняних науковців, політиків, представників бізнесу. Ці проблеми відображено в наукових працях З. Варналія, Л. Ворогіної, О. Денегі, В. Гейця, М. Кизима, О. Кузьміна, А. Поддєрьогіна, І. Святенко та ін., проте досі чимало теоретичних і практичних аспектів діяльності малого бізнесу в країні продовжують залишатися не розкритими.

Мета статті – з'ясувати основні дефініції поняття фінансової безпеки малих підприємств і ролі державної політики в її забезпеченні.

Виклад основного матеріалу. Поняття «фінансова безпека» є відносно новим і науковці почали його використовувати лише в останньому десятиріччі. Незважаючи на цілу низку вже існуючих в економічній літературі визначень фінансової безпеки підприємств, серед наукових кіл досі не знайдено консенсусу щодо її трактування. На нашу думку, найбільш повним і правильним є визначення І. Бланка, який під фінансовою безпекою розуміє кількісно і якісно детермінований рівень фінансового стану підприємства, що забезпечує стабільну захищеність його пріоритетних збалансованих фінансових інтересів від ідентифікованих реальних і потенційних загроз зовнішнього і внутрішнього характеру, параметри якого визначаються на основі фінансової філософії і створюють необхідні передумови фінансової підтримки стійкого зростання підприємства в поточному і перспективному періодах [1, с. 24]. Зазначене визначення можна використовувати і при характеристиці фінансової безпеки малих підприємств (далі – МП).

Об'єктом забезпечення фінансової безпеки підприємств виступає сформована система пріоритетних збалансованих інтересів підприємства, які потребують захисту у процесі його господарської діяльності. До фінансових інтересів МП можна віднести: зростання рівня доходності власного капіталу, достатність фінансових ресурсів, високий рівень ефективності інвестицій, ефективну нейтралізацію фінансових ризиків, швидке та ефективне подолання кризових явищ, фінансову стабільність у процесі розвитку тощо. Проте в силу своїх функціональних особливостей малі підприємства стикаються з низкою загроз, ще перешкоджають досягненню означених інтересів. До таких загроз можна віднести:

- відсутність дієвої державної політики щодо розвитку МП;
- обмеженість у джерелах формування фінансових ресурсів, труднощі у придбанні виробничих площ та обладнання;

- відсутність фінансових резервів і загроза швидкого банкрутства;
- надто вузьке коло постачальників, недостатній розвиток інфраструктури збуту продукції;
- локальність ресурсів і збутових ринків, а відтак обмеженість зростання;
- низька конкурентоспроможність продукції, у виробництві якої важлива економія на масштабах, відповідно – конкуренція з боку великих підприємств;
- висока вразливість щодо несприятливих економічних і соціально-політичних чинників;
- нестабільність доходів підприємств і зайнятих на них осіб;
- соціальна незахищеність працівників, що створює труднощі найму;
- висока вага особистісного чинника в управлінні та виробництві;
- недостатня методологічна забезпеченість (бухгалтерської діяльності, менеджменту, маркетингу тощо) та брак підприємливості тощо [2].

З метою мінімізації загроз багато країн світу проводять цілеспрямовану державну політику щодо створення сприятливих умов для розвитку малого бізнесу та спрямування його діяльності відповідно до встановлених стратегічних пріоритетів національного рівня. Державна політика у сфері малого підприємництва полягає в розробленні та реалізації програм підтримки, які являють собою сукупність важелів і механізмів, що покликані усувати об'єктивні проблеми розвитку МП та компенсувати їхню природну слабкість щодо більших суб'єктів господарювання [3, с. 47].

Принагідно зазначимо, що внаслідок відсутності чи невідповідності державної підтримки малого бізнесу можуть виникнути загрози і для національної безпеки країни, зокрема:

- загрози фінансовій безпеці країни через неконтрольоване вивезення за кордон фінансових ресурсів, збільшення готівкового обігу всередині країни та конвертацію безготівкових коштів у готівку тощо;
- тіньовий характер діяльності підприємств, приховування доходів, розвиток «тіньової» зайнятості, установлення зв'язків із кримінальними структурами та відмивання коштів;
- розпорошення дефіцитних ресурсів та їхнє неефективне чи нецільове використання, «паразитичне» використання ресурсів, які належать державі чи іншим підприємствам;

- недотримання стандартів, норм відповідності, санітарних норм, інших регуляторних вимог щодо споживчих характеристик продукції, через недосконалість виробничих процесів, вихідного контролю, спробу здешевлення продукції тощо;
- загрози техногенній та екологічній безпеці, пов'язані з виробничими процесами, зберіганням і використанням виробленої продукції;
- структурна деформація кадрового потенціалу, відволікання кваліфікованої та дієздатної робочої сили, недотримання вимог безпеки праці, що веде до втрат людського потенціалу країни тощо [2].

На основі аналізу вітчизняних і зарубіжних праць у сфері державної політики МП можна виділити два основні напрями підтримки, які мають безпосередній вплив на фінансову безпеку малого бізнесу, – це податкова і фінансово-кредитна підтримка.

У більшості розвинених країн світу, а також у тих країнах, де малий бізнес тільки формується, працюють спеціальні режими оподаткування або максимально спрощується вся система оподаткування. Адже що вищі витрати суб'єкта бізнесу на виконання податкових правил, то менше ресурсів залишається на безпосереднє забезпечення бізнес-процесів, що, відповідно, створює загрозу для його фінансової безпеки.

В Україні ще на початку 1998 року були прийняті ключові законодавчі зміни, що ввели три нові методи спрощеного оподаткування: фіксований податок (введений Законом України «Про внесення змін до Декрету Кабінету Міністрів України “Про прибутковий податок з громадян”» від 13.02.98 р.), спеціальний торговий патент (введений Законом України «Про внесення змін до Закону України “Про патентування деяких видів підприємницької діяльності”» від 10.02.98 р.) та єдиний податок (введений Указом Президента України від 03.07.98 р. «Про спрощену систему оподаткування, обліку та звітності суб'єктів малого підприємництва»). Після чого спрощена система оподаткування зазнавала постійних змін, більшість з яких мали негативний вплив на фінансову безпеку малого бізнесу. Найбільш суттєві з них відбулися внаслідок податкової реформи 2011 року, яка була покликана підвищити ефективність податкової системи у країні та підтримувати розвиток підприємницьких структур. Однак проведені зміни лише сприяли збільшенню «тіньового сектору» в країні, про що свідчать скорочення кількості МП в Україні та їхнього внеску в економіку країни (рис.).

Рис. Динаміка основних показників діяльності малих підприємств в Україні за 2007–2011 рр.

Примітка. Складено на основі [4]

Ураховуючи негативний вплив податкової реформи, було розроблено й ухвалено зміни до Податкового кодексу в частині спрощеної системи оподаткування, які набули чинності з 1 січня 2012 року. Як наслідок – кількість суб'єктів підприємницької діяльності, які обрали спрощену систему оподаткування, 2012 року становила 25,5% від загальної кількості юридичних осіб – суб'єктів підприємницької діяльності, які сплачували податки, що на 5,4% більше, ніж відповідний показник 2011-го (141 069 осіб) [5]. Крім того, уперше за останні п'ять років Україна поліпшила свої позиції в Міжнародному рейтингу Doing Business, отримавши 165-те місце із 185-ти країн світу за оцінкою податкової політики (табл.).

Таблиця

Оцінка податкової політики України
в Міжнародному рейтингу Doing Business

Показник	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	2012 р.
Кількість платежів за рік	99	147	135	135	28
Час, затрачений на справляння податків (годин за рік)	848	736	657	657	491
Податкове навантаження (% від прибутку)	58,4	57,2	55,5	57,1	55,4
Комплексний показник податкової політики (місце)	180	181	181	181	165

Примітка. Складено на основі [6].

Попри зростання кількості платників спрощеного податку, спостерігається щорічне зменшення кількості найманих працівників у сфері малого бізнесу. Так, на малих підприємствах 2012 року працювало 1 478,5 тис. осіб. У порівнянні з відповідними показниками 2011-го кількість найманих працівників у суб'єктів малого підприємництва (юридичних осіб) зменшилася на 3,2% (або на 48,5 тис. осіб), а за останні п'ять років їхня кількість зменшилась на 18,0% (або на 320 тис. осіб). Це відбулось у зв'язку з набуттям чинності положень Податкового кодексу України, якими було скасовано нарахування і сплату фіксованого податку. Скорочення працівників на малих підприємствах, за оцінками експертів, є наслідком високого соціального навантаження на бізнес і запровадження 2010 року для самозайнятих осіб сплати пенсійного внеску на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування. Така негативна тенденція скорочення робочих місць може зберігатися й надалі, якщо не буде зменшено тягар єдиного соціального внеску [7, с. 10].

Надзвичайно важливою є фінансово-кредитна підтримка державою малого бізнесу, що здійснюється в рамках прямого фінансування і кредитування МП, надання пільг у кредитуванні, державних гарантій тощо. Від її ефективності залежать достатність фінансових ресурсів малих підприємств, їхня вартість і джерела формування. Згідно із Законом України «Про розвиток і державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» надання фінансової державної підтримки здійснюють спеціально уповноважений орган у сфері розвитку малого підприємництва (нині це –

Державна служба регуляторної політики та підприємництва), інші органи виконавчої влади, Верховна Рада Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування, Український фонд підтримки підприємництва та інші загальнодержавні фонди, регіональні та місцеві фонди підтримки підприємництва. Основними видами фінансової державної підтримки є:

- часткова компенсація відсоткових ставок за кредитами, які надають на реалізацію проектів суб'єктів малого підприємництва;
- часткова компенсація лізингових, факторингових платежів і платежів за користування гарантіями;
- надання гарантії та поруки за кредитами суб'єктів малого підприємництва;
- надання кредитів, у тому числі мікрокредитів, для започаткування і ведення власної справи;
- надання позик на придбання і впровадження нових технологій;
- компенсація видатків на розвиток кооперації між суб'єктами малого підприємництва і великими підприємствами;
- фінансова підтримка впровадження енергоощадних та екологічно чистих технологій;
- інші види не забороненої законодавством фінансової державної підтримки [8].

Фінансова державна підтримка суб'єктів малого підприємництва 2012 року здійснювалася за рахунок бюджетної програми «Мікрокредитування суб'єктів малого підприємництва», на фінансування якої було передбачено 10 300,0 тис. грн. Для використання бюджетних коштів і цільового їх спрямування Українським фондом підтримки підприємництва проведено конкурс на отримання мікрокредитів. За результатами конкурсу, з переможцями – суб'єктами малого підприємництва було укладено договори на загальну суму 9 550,0 тис. грн [5].

Проте, на нашу думку, цей захід був фрагментарним (із розрахунку на одне МП у країні було виділено лише близько 32,0 грн), а тому не відчутним для більшості підприємств. Окрім цього, надання державних пільгових кредитів порушує умови конкуренції і часто створює передумови для корупції. Так, наприклад, фінансова підтримка розвитку малого підприємництва у країнах ОЕСД не має персоніфікованого характеру, а спрямована на сектор у цілому, у тому числі на його інфраструктурні складові [7, с. 47]. А тому ефективна реалізація державної політики фінансової підтримки малого бізнесу в Україні повинна забезпечуватися через використання розвиненої мережі фінансово-кредитних організацій, страхових фірм, інвестиційних і страхових фондів, розвитку і впровадження системи стимулювання комерційних банків та інших фінансових установ, котрі надавали б пільгові кредити малим підприємствам на комерційній основі.

Висновки. На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що проведення державної політики у сфері малого бізнесу чинить вплив на рівень його фінансової безпеки. Причому цей вплив може як сприяти фінансовим інтересам малих підприємств, так і виступати для них загрозою.

Чинна система державної фінансової підтримки малих підприємств в Україні більшою мірою характеризується загрозливим характером, що спричинено високим податковим навантаженням, частими змінами податкового законодавства, високими затратами на адміністрування податкових платежів, фрагментарністю кредитної підтримки, що порушує умови конкуренції та сприяє поширенню корупції у країні. Окрім того, такі дії підвищують рівень тінізації економіки, створюючи тим самим загрозу для економічної безпеки цілої держави.

Тому наявні інструменти державної фінансової політики у сфері малого бізнесу потребують удосконалення. Так, система оподаткування малих підприємств повинна і надалі спрощуватись у напрямі мінімізації облікових процедур і зменшення витрат на адміністрування податків. Для ефективного стратегічного управління на малих підприємствах важливою вимо-

гою є стабільність спрощеної системи оподаткування. Окрім цього, з метою підвищення зайнятості у сфері малого бізнесу слід переглянути розмір соціальних внесків у напрямі їх оптимізації для бізнес-структур.

У сфері кредитування малого бізнесу варто перейти від прямого кредитування малих підприємств до активної співпраці із провідними фінансовими інститутами з метою спільної розробки та поширення на сектор українського малого бізнесу комерційних кредитних продуктів на пільгових умовах. Також потрібно більш ефективно використовувати іноземну допомогу й активно виявляти позиції у взаєминах із міжнародними фінансовими організаціями.

Очікуваними результатами реалізації ефективних механізмів державної підтримки малого підприємництва є прискорення розвитку і використання його потенційних можливостей, спрямованих на подолання економічних та соціальних проблем в Україні.

Список використаної літератури

1. Бланк И. А. Управление финансовой безопасностью предприятия / И. А. Бланк. – К. : Эльга, Ника-Центр, 2009. – 776 с.
2. Малий і середній бізнес у пошуках місця в стратегії економічного зростання в Україні : зб. наук. пр. / за ред. Я. М. Жаліла. – К. : Альтерпрес, 2007. – 118 с.
3. Святенко І. М. Регулювання розвитку малого бізнесу в Україні : монографія / І. М. Святенко. – Донецьк : Норд-Прес, 2009. – 188 с.
4. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Державний комітет з питань регуляторної політики та підприємництва [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.dkrp.gov.ua>.
6. Doing Business 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.doingbusiness.org/~media/GIAWB/Doing%20Business/Documents/Annual>.
7. Зелена книга малого бізнесу України – 2012 / Д. В. Ляпін, В. І. Дубровський, О. М. Піщуліна, О. П. Продан. – К. : Інститут власності і свободи, 2012. – 124 с.
8. Закон України «Про розвиток та державну підтримку малого та середнього підприємництва в Україні» від 22.03.2012 № 4618-VI / Верховна Рада України // Голос України. – 2012. – № 70. – С. 83.

Summary. In the article the concept of financial security of financial security company and the main threats that hinder the achievement of the financial interests of small business are exposed. The role of public policy in ensuring the financial security of small businesses is founded. Considerable attention is spared to the analysis of the mechanisms of state financial support for small business in Ukraine, and proposed possible ways for its improvement.

Keywords: small enterprises, small business, financial security, public policy, financial support.